

Angela Espinosa Ruiz

Uniwersytet Warszawski
ORCID: 0000-0002-5434-8403

**“Нам балюча, а значыць – мы ёсць”:
пратэстная лірыка Насты Кудасавай (2020–2021 гг.)**

Пытанне пра ролю паэтаў, мастакоў і твораў у працэсах палітычнага і сацыяльнага пратэсту – актуальная праблема для кожнай літаратуры, у кожную эпоху і для кожнай мовы. Не будзем паглыбляцца ў гэтым артыкуле ў этычна-маральнае вымярэнне гэтага пытання: ці павінен літаратар адлюстроўваць пратэстныя настроі ў сваіх тэкстах, уплываць на сацыяльныя і палітычныя працэсы, удзельнічаць у іх актыўна. У нашым артыкуле сыходзім з гіпотэзы, што літаратура не ствараецца ў вакууме, а развіваецца паралельна з грамадствам, да якога яна прывязаная. Арыстофан (V стагоддзе да н. э.) сатырызуе ў сваіх камедыях афінскае палітычнае і сацыяльнае жыццё. Педра Кальдэрон дэ ла Барка крытыкуе ў сваіх радках традыцыйны сацыяльны строй, заснаваны на прынцыпе шляхецкай годнасці: *годнасць, народжаная ад мяне / чужою будзе рабыняй? Не дазволі!*¹, падтрымлівае паняцце волі як натуральнай каштоўнасці ўсіх жывых істот, у тым ліку – чалавека. Паэты заходнееўрапейскага рамантызму набліжаюцца ў сваёй творчасці да архэтыпаў антыгероя: пірата, дарожніка, бандыта. Самавыдат папулярныя ўсё гэта ў былым СССР пасля смерці Сталіна, вяртаючы голас паэтам і празаікам, якія выходзілі ў сваёй творчасці

¹ P. Calderón de la Barca, *La vida es sueño*, Madrid 1640, <https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/la-vida-es-sueno--0/html> [доступ: 8.02.2022], пераклад аўтарскі.

за рамкі савецкай цензуры. Сапраўды, літаратурная творчасць уплывае на сваё грамадства, але і гістарычныя працэсы ствараюць кантэкст для развіцця літаратуры – асабістыя і сацыяльныя абставіны пісьменнікаў і пісьменніц натхняюць, правакуюць, пераконваюць іх да новых твораў, у якіх чытацкая аўдыторыя бачыць адлюстраванне грамадскага жыцця, адчувае падтрымку або пагарду да ўладаў, ідэяў і рухаў.

Гэтая ўзаемадзеясць паміж літаратурай і працэсамі палітыкі і грамадства набывае яшчэ большую вагу на фоне беларускага гістарычнага кантэксту: так, насуперак забароне выдання кніг па-беларуску на тэрыторыях Расійскай Імперыі паўстае цэлы шэраг ананімных беларускамоўных твораў, выдадзеных самімі аўтарамі. Заслугоўваюць нашай асаблівай ўвагі перыядычныя публікацыі, забароненыя і легальныя, якія выпускаліся з мэтай аб'яднання беларускага народу, узмацненне пратэстных і нават рэвалюцыйных настрояў, папулярызацыі беларускай нацыянальнай культуры і літаратуры: такім спосабам выходзіла нелегальная газета “Мужыцкая праўда” (1862–1863), першая на сучаснай беларускай мове, з тэкстамі Кастуся Каліноўскага; “Наша доля” (1906), якая друкавала творы Цёткі, Якуба Коласа і Ядвігіна Ш. Кульмінацыяй гэтай тэндэнцыі ў беларускім друку стала газета “Наша Ніва” (1906–1915), якая спрыяла нацыянальна-адраджэнскім тэндэнцыям сярод беларускіх чытачоў, і надала сваю назву нашаніўскаму перыяду гісторыі навінай беларускай літаратуры.

Варта ўзгадаць, што менавіта на старонках “Нашай Нівы” пабачыла свет паэма “Курган” Янкі Купалы (1912), у якой мясцовы гусліяр жорстка крытыкуе ўладу князя, за што атрымлівае смяротнае пакаранне, але застаецца ў народнай памяці як сімвал свабоды і таго, што мастацтва павінна служыць грамадству. Падобныя настроі ўласцівы і паэме Якуба Коласа “Сымон-музыка”: *Злез Сымонка і са скрыпкай / За “яго масцем” ідзе. / (...) Зашчымела сэрца болем: Зноў чыясь чужая воля, Ўлада новых абыццоў!*². Музыкі, мастакі і літаратары ператвараюцца ў сімвалы, або нават у функцыі – яны пасрэднікі між народамі і ўладамі, абараняюць правы і інтарэсы сціпрых грамадзян перад князямі і панамі. Такім чынам, у этычнай сістэме прадстаўленага Я. Купалам

² Я. Колас, *Сымон-музыка*, Менск 1925, https://knihi.com/Jakub_Kolas/Symon-muzyka.html [доступ: 8.02.2022].

і Я. Коласам свету, творца нясе адказнасць перад народамі, і яго місія мае не толькі крэатыўны, але і сацыяпалітычны характар.

Нягледзячы на новыя абмежаванні, уведзеныя ў савецкую літаратуру, сувязь паміж творчасцю і пратэстам не перарываецца ў БССР: ад антысавецкага жыццёвага і творчага шляху Ларысы Геніюш да нацыянальна падкрэсленых радкоў Уладзіміра Караткевіча, ад крытыкі Першай сусветнай вайны на старонках Максіма Гарэцкага да пацыфізму Васіля Быкава; ад дакументальнай прозы Алеся Адамовіча да постсавецкай свядомасці Святланы Алексіевіч. Маём цэлы шлях да наватарскіх дзевяностых гадоў і вольных асацыяцый пісьменнікаў – беларускія літаратары пісалі пра сябе і свой час, пра народ і для народу, пра тое, што тады балела і цяпер баліць.

Гэтая тэндэнцыя працягнулася і ў першых двух дзесяцігоддзях XXI стагоддзя: самы яркі прыклад спалучэння роляў паэта і апазіцыянера заўважаем, найверагодней, у асобе Уладзіміра Някляева, які стаў кандыдатам у прэзідэнты на выбарах 2010 года ў Беларусі. Гэтаксама вартыя нашай увагі паэты маладога пакалення (народжаныя ў 80-х гадах XX ст.), якія адкрыта крытыкавалі Аляксандра Лукашэнку і палітычны рэжым у незалежнай Беларусі. Як тлумачыць прафесар Арнольд Мак-Мілін:

паколькі большасць іх кніг выходзіць невялікімі накладамі, верагодна, што ўлады лічаць іх бясплодным, у адрозненне ад звычайных вулічных дэманстрацый. больш за тое, яны забяспечваюць ахоўны клапан, каб вызваліць шырокае расчараванне, якое адчуваюць многія сярод нацыянальна свядомай інтэлігенцыі³.

Брытанскі даследчык узгадвае ў сваёй працы такія імёны, як Ігар Кулікоў, Марыя Мартысевіч, Анатоль Івашчанка або Віталь Рыжкоў.

Аднак сітуацыя, апісаная ў артыкуле Мак-Міліна, радыкальна змянілася з пачаткам працэсаў, якія развіваюцца ў Беларусі ў 2020 і 2021 гадах. Мы звярнулі ўвагу канкрэтна на два фактары, якія экспаненцыйна павялічылі ўзровень патэнцыйнага ўплыву пратэстнай літаратуры на грамадскія настроі і, праз іх, на цяперашні палітычны

³ А. McMillin, *Politics and criticism in the work of young Belarusian poets*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2016, 7.1, s. 189.

рэжым: актывізацыя сацсетак у арганізацыі пратэстаў і разам з тым, беспрэцэдэнтная масавасць дэманстрацый ва ўсіх іх праявах – у Інтэрнеце і ўжывую.

Калі раней апазіцыйна настроеныя беларусы гуртаваліся вакол незалежных, пераважна беларускамоўных СМІ, сустракаліся на культурніцкіх імпрэзах і мерапрыемствах, арганізавалі мітынгі ў афлайн рэжыме, у развіцці пратэстнага руху, які ўзняўся летам 2020 года, адну з найважнейшых роляў адыгрывалі менавіта камунікацыі ў сеціве, у прыватнасці – сацыяльная сетка “Telegram” (“Тэлеграм”), арыентаваная на прыватнасць і бяспеку карыстальнікаў. Да галоўных апазіцыйных тэлеграм-каналаў падпісваліся мільёны чытачоў, якія сачылі ў сваіх тэлефонах не толькі за лагістыкай пратэсту, а таксама за развіццём яго творчага боку: рэдактары паказваюць у сваіх каналах вершы чытачоў, а таксама перадрукоўваюць тэксты вядомых філосафаў, пісьменнікаў і паэтаў, якія часта з’яўляліся на іх асабістых старонках у іншых сетках (напрыклад, “Facebook” або “Instagram”).

Такім спосабам вершы, якія да здарэнняў 2020 года патэнцыйна маглі ўбачыць некалькі сотняў “сяброў” аўтара ў публікацыі “Facebook”, хутка ператвараюцца ў віральныя пасты, якія хутка распаўсюджваюцца ў Тэлеграме, і даходзяць да шырокай аўдыторыі. Гэтыя ўмовы, у сваю чаргу, спрыяюць мультымедыянаму развіццю творчасці – аматары паэзіі арганізуюць калектыўныя чытанні (напрыклад, праект “Вершалюцыя”, з якім супрацоўнічаюць прадстаўнікі беларускіх дыяспар усяго свету), музыкі пішуць песні на аснове наймацнейшых рэвалюцыйных вершаў, мастакі дадаюць свае ілюстрацыі да ўлюбёных віральных тэкстаў.

З іншага ж боку, не меней істотны для нас непрадказальны і беспрэцэдэнтны ўзровень удзелу беларускага грамадства ў пратэстах 2020–2021 гадоў – такім жа чынам, як вялікія сектары беларускага соцыума абуджаюцца, упершыню выходзяць на Плошчу, фарміруюць сваю нацыянальную свядомасць, беларускія паэты, якія да гэтага звярталі мала ўвагі ў сваёй творчасці на палітыку і сацыяльную крытыку, пачынаюць настойлівей і смялей пісаць на гэтыя тэмы. Кожны слой беларускага грамадства, кожная сацыяльная група, ад студэнтаў да пенсіянераў, ад рабочых да паэтаў, выяўляе пратэст па-свойму, уласным спосабам, як у літаральным, так і ў фігуральным сэнсе.

У выніку гэтых працэсаў, беларускае грамадства (у сваёй большасці, рускамоўнае) паглыбляе свае веды пра сучасную беларускую літаратуру, або ўвогуле знаёміцца ўпершыню з беларускімі літаратарамі, чые кнігі даходзілі дагэтуль толькі да беларускамоўнай інтэлектуальнай эліты. Гэта датычыць і Насты Кудасавай (Рагачоў, народжана ў 1984 годзе), якая ўжо да 2020 года карысталася павагай крытыкі і калегаў, высока ацэньвалася чытацкай публікай беларускамоўнай паэзіі, а стала вядомая шырокай беларускай публіцы дзякуючы віральнасці яе вершаў пра сучасныя падзеі ў краіне, якія разгледзім у гэтым артыкуле.

Аб’ектам нашага аналіза з’яўляюцца вершы, напісаныя Настай Кудасавай і апублікаваныя на яе публічнай старонцы сацсеткі Фейсбук ад жніўня 2020-га і да другой паловы красавіка 2021 года. Мы звярнуліся непасрэдна да паэткі, а яна адправіла нам электронны дакумент, у які ўключаны ўсе яе творы пратэстнай тэматыкі за гэты перыяд.

Пры чытанні першага з вершаў мы адразу звярнулі ўвагу на тое, што нават у самых ранніх пратэстных творах Кудасавай пераважае трывожны, песімістычны настрой: *здзьмулі волю з дамоў і вуліц, / праўду ўціснулі ў панцыр. [...] боль збаўляю маўчаннем*⁴. Заўважальны таксама ў выбраных аўтаркай дзеясловах вельмі выразны падзел паміж трэцяй асобай множнага ліку (“яны”), і першай асобай адзіночнага ліку (“я”) – такім чынам фарміруецца ў межах верша яркі кантраст паміж тымі, хто змагаецца за “волю” і “праўду”, і тымі, хто абмяжоўвае каштоўнасці лірычнай гераіні. Аўтарка паглыбляецца ў гэтым акрэсленні апанентаў у наступных радках: *душы іх набрынялі тлушчам, / сорам іх ‘made in china’*. Наста Кудасава дэгуманізуе гэтымі словамі ворагаў, у якіх нават “душы” забруджаныя.

Варта, аднак, заўважыць, што лірычная гераіня не западае ў адчай, а трымаецца трэцяй каштоўнасці, найважнейшай для яе: *я – кахаю. / мне / каб выжыць, / гэтага / дастаткова*. Аўтарка акцэнтуюцца на гэтым сцвярджанні, тыповым для яе творчасці, як пераканаемся, дзяленнем канчатковага радка твора на мінімальныя рытмічныя адзінкі.

⁴ Н. Кудасава, нявыдадзена, 2020–21. Усе вершы Насты Кудасавай, якія надалей цытуюцца ў гэтым артыкуле без інфармацыі пра крыніцы, паходзяць з нявыдадзенага дакумента, адпраўленага нам самой аўтаркай.

Матыў каханьня (або любові) як *raison de vivre* лірычнай гераіні Насты Кудасавай з’яўляўся яшчэ ў ранейшых вершах, напрыклад: *ты ж ведаеш, горадзе: / толькі любоў / трымае мяне на зямлі*⁵. Такім чынам, паэтка адкрывае ў сваіх апошніх вершах новую праблематыку – сацыяльна-палітычнае змаганне беларусаў, але не забывае асноў свайго папярэдняга мастацкага свету, на чых мэтафарах і вобразах трымаецца яе лірыка.

Другі верш, прадстаўлены аўтаркаю, стаў сапраўднай сенсацыяй у беларускамоўным сегменце Інтэрнэта: ім дзяліліся дзесяткі карыстальнікаў “Facebook”, і тэкст быў перадрукаваны на анлайн-старонцы “Нашай Нівы”. Верш “Акрэсцін” звяртаецца да восеньскіх вобразаў, якія часта сустракаюцца ў паэзіі Кудасавай, у спалучэнні з вайсковымі элементамі (*асновыя шышкі трашчаць пад нагамі, як косці, / як берцы забойцаў, чарнеюць у травах камлі*). Галоўны герой твора, аднак – Барыс Акрэсцін, вайсковы лётчык, чыё імя носіць мінскі завулак, на якім знаходзяцца сумнавядомы ЦПП, дзе адбываліся беспрэцэдэнтныя рэпрэсіі супраць затрыманых беларусаў падчас масавых пратэстаў 2020 і 2021 гадоў. Сам чалавек, Акрэсцін, з’яўляецца ў апошніх радках верша, бядуе, што перамога ў Другой сусветнай вайне, падчас якой ён змагаўся дзеля ўратавання краіны ад фашызму, нікога не выратавала: *з неба скрозь слёзы, абняўшы нябесны штурвал, / глядзіць ашалелы ад роспачы лётчык Акрэсцін: / “Усё / пазабыта. / Нікога / не / ўратаваў”*⁶. Варта звярнуць увагу на тое, што Кудасава цытуе ў двукоссі ў сваім творы думкі, якія яна надае самому Барысу Акрэсціну, падае іх, зноў жа, у падзеленай форме – па адным слове ў кожным радку, робячы акцэнт на гэтай трагічнай канчатковай выснове.

У вершах дадзенага перыяду Наста Кудасава звяртаецца да яшчэ адной балючай беларускай катастрофы – масавыя забойцы беларускай інтэлігенцыі ў Курапатах. Лес з’яўляецца ў першых радках верша *Песні шчасця рыпяць курапацкім пяском на зубax*⁷. Аднак асабліваю ўвагу звяртаюць на сябе выразы глыбокага негатыўнага асуджэння

⁵ Н. Кудасава, *Маё невымаўля*, Мінск 2016, с. 77.

⁶ <https://nashaniva.com/?c=ar&i=277060&lang=ru> [доступ: 8.02.2022].

⁷ https://vk.com/wall28885545_6491 [доступ: 8.02.2022].

аўтаркай катаў, суддзяў і саўдзельнікаў рэжыму. У тым жа творы паэтка звяртаецца адносна іх да найвышэйшага Суддзі – Бога: *Як жа хораша спіцца ім, Госпадзе! / Чуеш, як лёгка ім...*⁸ Гэтае жорсткае асуджэнне, неўласцівае для звычайна пяшчотнай, светлага суму лірыкі Насты Кудасавай, працягваецца ў вершы “Суддзям”: *І не будзе вам болей сну / ў нашай ціхай і ветлай*. Лірычная гераіня давяраецца Богу і ў гэтым творы, чакае яго прысуду супраць ворагаў, і кідае ім такое абяцанне: *Проста ведайце: к вам, людзям / без сумлення і сэрца, / прыйдзе некалі той Суддзя, / што за ўсіх адгукнецца*⁹.

Гістарычныя адсылкі аўтаркі не абмяжоўваюцца, аднак, падзеямі 1937 года і Другой сусветнай вайны – звяртаецца паэтка і да беларускіх герояў мінулых эпох, напрыклад, у сваім прысвячэнні “Вечнаму Касцюшку”: *будзь верны зямлі. / Тут за нашу і вашу свабоду / мы – адданыя – / паляглі!* Сам тэкст тлумачыць, зрэшты, сувязь між рознымі эпізодамі трагічнай гісторыі беларускага народа: *не бывае болю чужога, / не бывае чужой вайны*¹⁰.

Кудасава далей разгортвае і рэлігійную вобразную сістэму ў вершы “Пакроў”, прысвечаным Лізе Строцавай: *Дарагая нябесная маці, прыйдзі, святая, / рассялі над гэтай цемраю свой пакроў*¹¹. Лірычная гераіня звяртаецца яшчэ раз да вышэйшай сілы (гэтым разам – да Дзевы Марыі) па абарону, дапамогу і маральную падтрымку. Таксама, як і ў хрысціянскай традыцыі, нябесная маці ператвараецца ў пасрэдніцу паміж чалавекам і Богам. Кудасава замацоўвае сувязь паміж нябеснай маці і “зямнымі” мамамі звычайных беларусаў, і падкрэслівае тым самым сваю (аўтарскую) ідэнтычнасць як маці: *Дарагая, пачуй! Мо ты ведаеш, дзе згубіўся / той, хто нам абяцаўся: “Мне помста, і Я аддам”?* / *Хай прачнецца ўжо, хай зірне з крышталёвае высі / ў растаптанья твары / зямных беларускіх мам*¹². Варта заўважыць, што аўтарка звяртаецца ў вышэй цытаваных радках да паняцця помсты – да жадання справядлівага суду над тымі, хто прычыняе боль

⁸ Тамсама.

⁹ <https://stihi.ru/2020/11/05/5585> [доступ: 8.02.2022].

¹⁰ https://vk.com/wall28885545_6704 [доступ: 8.02.2022].

¹¹ https://vk.com/wall28885545_6501 [доступ: 8.02.2022].

¹² Тамсама.

беларускаму народу; лірычная гераіня звяртаецца да Дзевы Марыі з просьбай: *заступіся за нашых дзяцей!*¹³

Мы гэтаксама звярнулі ўвагу на пачатак задумы, якая будзе развівацца ў кароткім вершы, напісаным хутка пасля твора “Пакроў”: *Мы раней так любілі восень, / цяпер – змятаем / замест рыжсага лісця / з ходнікаў / свежую кроў*¹⁴. Кудасава падзяляе радкі, надае важнасці думцы аб тым, што восеньская прыгажосць ператварылася ў пастаянны напамін пра чырвоны колер крыві беларускіх пратэстоўцаў. Такім жа чынам паэтычная творчасць ператварылася з улюбёнай справы, прысвечанай прыгажосці, у пратэст з выразам адчаю, болю і жадання пераменаў. Паэтка Наста Кудасава, менавіта ў якасці аўтаркі, адчувае цяпер місію падбіраць патрэбныя словы, каб выказаць пачуцці цэлага народа.

Можам пераканацца ў гэтай гіпотэзе пры аналізе наступнага верша, двухрадкоўя надзвычайнай экспрэсіўнасці і яснасці: *я б хацела па хрумсткіх абшарах ісці сабе ў восень, / але тут мой народ штодня разбіваецца вобзем*¹⁵. Гэты кароткі, але насычаны верш, паказвае нам выразны кантраст паміж мастацкім светам Насты Кудасавай і навакольнай рэчаіснасцю: з аднаго боку, паэтка вяртаецца да вобраза восені, да пары года, якая яе натхняла да падзеяў 2020–2021 гадоў. Лірычная гераіня хоча ісці сабе ў восень, асалоджвацца характам прыроды і працягваць свой жыццёвы і літаратурны шлях. Аднак, з другога боку, яна не можа засяродзіцца на прыгажосці і мастацтве, бо *мой народ штодня разбіваецца вобзем*. Абставіны замінаюць паэтцы пісаць пра светлае, добрае, эстэтычнае, прымушаюць выконваць грамадскую функцыю – быць голасам тысяч рэпрэсаваных беларусаў.

Гэтая місія, відавочна, стварае паэтцы дыскамфорт. Як паказваюць наступныя радкі верша “Знічкай хачу пляць...”, лірычная гераіня Кудасавай шукае спосаб выратаваць сябе, сваё поўнае паэзіі сэрца, вярнуцца да найвышэйшай для яе каштоўнасці – любові: *знічкай хачу пляць да цябе і не згараць... / як выжываць сярод людзей? дар мой, дарадзь! / як уначы, дзе што ні крок – спрэс гадаў, / ты адшукай,*

¹³ Тамсама.

¹⁴ Тамсама.

¹⁵ <https://m.vk.com/kudasava?offset=15&own=1> [доступ: 8.02.2022].

*ты ўратавай сэрца маё? / [...] тут, у пустым бомканні злых дзёўбкіх ілбоў, / мне надае моцы адно – наша любоў*¹⁶.

Да думкі аб тым, як жахлівыя абставіны радзімы перашкаджаюць творчасці і жыццю, вяртаецца Наста Кудасавы і пазней, у вершы “Спісы”: *восень вечную казань шапоча лістамі чырвонымі, / восень праўду выстуквае дзюбачкай вернай сініцы... / але нам не пачуць яе: / нас аглушыла імёнамі! / мы вычытваем спісы людскія – / нялюдскія спісы*. Лірычная гераіня, якая гэтым разам хаваецца за калектыўным “мы”, не ў стане слухаць гукі восені, бо сэрца і галава занятыя іншым: вышукваннем затрыманых у спісах турмаў (*баранавічы, магілёў, слуцк, акрэсціна, жодзіна*). У гэтым жа тэксце сустракаем і жаданне справядлівасці, упэўненасць у тым, што яна наступіць пасля божага суду: *бог адкрые свой спіс і тады аніхто ўжо не згубіцца: / кожны кат, кожны здраднік і вырадак будзе ў тым спісе*.

Іншыя вершы дадзенага перыяду падтрымліваюць гэтыя задумы, уласцівыя не толькі Насце Кудасавы і яе лірычнай гераіні, але і многім беларусам, якія жылі ў так званай “унутранай эміграцыі”, трымаліся эскапізму і памяркоўнасці, якія цяпер ужо немагчымыя: *мы любілі замкнуцца дома, / каб не чуць выццё Курапатаў. / мы не верылі ў трыццаць сёмы – / і да нас пагрукаў дваццаты*¹⁷. І ў гэтым вершы навідавоку сувязь між 1937 і 2020 годамі, між Курапатамі і падзеямі апошніх месяцаў. Гэтая асацыяцыя, прысутная ў большасці аналізаваных тэкстаў, глыбока хвалюе Насту Кудасаву, якая, як паэтка-прарок, адчувае маштабы новай нацыянальнай трагедыі.

Лірычная гераіня Кудасавы шкадуе аб папярэднім стаўленні да відавочных праблем, якія пагражалі краіне і яе людзям, параўноўвае іх з літаратурнаю антыўтопіяй. Яркі прыклад таму дае верш “Прачынайся, вандроўная...”: *тут сканалі ад роспачы кафка, оруэл, хакслі. / [...] тут любілі маўчаць і цяпер тут не дакрычацца*¹⁸.

Наступны верш, “Толас маці” – прысвячэнне памяці Рамана Бандарэнкі. Аўтарка звяртаецца ў ім да ўласцівых ёй вобразаў і думак, стварае псіхалагічны партрэт маці, якая толькі што згубіла сына, і не

¹⁶ https://vk.com/wall96844436_1631 [доступ: 8.02.2022].

¹⁷ https://vk.com/wall-206855367_27 [доступ: 8.02.2022].

¹⁸ <https://nashaniva.com/?c=ar&i=284190&lang=ru> [доступ: 8.02.2022].

можа прыняць гэтага трагічнага факту: *Там людскі акіян захліпаецца штормам на плошчах, / там нясуць на сцягах непад'ёмнае слова "герой". / Што мне словы? Галоўнае, хутка прыедзе мой хлопчык, / сядзе побач за стол, павячэрае разам са мной*¹⁹. Кудасава паказвае чытачам кантраст паміж чалавекам-Раманам і Бандарэнкам-сімвалам, паміж тым, кім Раман Бандарэнка быў для маці, і значэннем, якое набыло яго імя ў навейшай гісторыі Беларусі. Лірычная гераіня, якая супадае з аўтарскімі ўяўленнямі пра маці Бандарэнкі, выкарыстоўвае ў адносінах да свайго сына пяшчотныя словы (мой хлопчык), у той час як беларускі народ называе яго героем.

Нядзіва, што лірычная гераіня звяртаецца да самога Бога, гэтым разам, каб выпатрабаваць сына з таго свету: *А калі не прыйдзе, я ўстану, я выйду да Бога, / я скажу яму "Ты, што зрабіў з нашых сэрцаў агні! / Мне не трэба героя! Вярні мне сына жывога! / Звычайнага сына жывога мне, чуеш, вярні!"*²⁰. Дадзены божны вобраз адрозніваецца ад папярэдніх у аналізаваных вершах дэсакралізацыяй: калі раней Бог прадстаўляўся як вышэйшая сіла, якая павінна задаволіць жаданні помсты і справядлівасці лірычнай гераіні, цяпер яна, хоць і не адмаўляе яго ўсемагутнасць (*ты, што зрабіў з нашых сэрцаў агні*), звяртаецца да Бога ў размоўным, крыху гнеўным, нават патрабавальным тоне (*звычайнага сына жывога мне, чуеш, вярні!*).

Пяшчотнае мацярынскае стаўленне лірычнай гераіні да беларусаў мы заўважылі яшчэ ў прысвячэнні Кудасавай палітычным вязням Валодзю і Марыне Глазавым: *не здайся, не заплач, / цярпі, маё дзіцятка! Паўтараецца ў гэтым тэксце і вобраз Бога, які павінен дапамагчы сваім (і лірычнай гераіні) дзецям: Бог чуе, Бог з табой, / Бог не кідае мужных.*

Нягледзячы на глыбокі боль, які Наста Кудасава адлюстроўвае ў аналізаваных вершах, паэтка не адмаўляецца ў сваіх радках ад непахіснай надзеі і моцнай веры ў лепшае. Такім чынам, у вершы "Прачынайся, вандроўная...", лірычная гераіня ідэнтыфіцыруе паляпшэнне сітуацыі ў краіне з прыходам зімы: *снег пасцеле нам шлях, і жыццё распачнецца нанова, / і рассыплюцца турмы, і пасвятлеюць галовы....*

¹⁹ <https://m.facebook.com/BELSAT.TV/photos/a.497811310245964/4293044220722635> [доступ: 8.02.2022].

²⁰ Тамсама.

У вершы “Лісты”, у сваю чаргу, лірычная гераіня Кудасавай выказвае сваю ўпэўненасць у тым, што лісты, якія адпраўляюцца палітычным вязням у турму, не знікаюць назаўсёды – яны вечныя, без увагі на тое, ці даходзяць яны да сваіх адрасатаў: *будуюць там [у небе] гнёзды свабоды... / татуіроўкі літар не зажываюць на белых спінах*. Сам факт існавання гэтых лістоў дае моцы тым беларсам, якія несправядліва сядзяць у турмах, дорыць ім вобразы і ўспаміны з волі: *а вязні становяцца вязама і прарастаюць праз краты. / лістоту сваю шукаючы, голым галлём галёкаюць... / і неба да іх прыходзіць – / лістамі і лісцянятамі. / і боль адпускае ўсіх, сплываючы прэч аблачынкай лёгкай*²¹.

Літаратура як мастацкі від ніколі не стваралася ў вакууме, не займала асобнае месца па-за палітычнымі падзеямі кожнай дзяржавы, а развівалася паралельна з гістарычнымі падзеямі, якія яе атачалі. Беларускі пратэстны рух 2020 і 2021 гадоў не стаў выключэннем з гэтага правіла, а наадварот – паспрыяў з’яўленню новага пакалення паэтаў-прарокаў, паэтаў-змагароў або, нават, паэтаў-голосу-народа, сярод якіх асабліва вылучылася тэхнічнай якасцю і эмацыйнай тонкасцю сваіх твораў Наста Кудасава. Менавіта яна здолела выявіць пачуцці беларусаў, перадаваць чорным на белым боль, гнеў, любоў і надзею простых людзей.

Варта адзначыць, што сацыяльная і палітычная тэматыкі не былі ўласцівыя творчасці Насты Кудасавай да пачатку пратэстаў у жніўні 2020 года, аднак новая праблематыка гарманічна ўпісалася ў яе вершы, далучылася да яе характэрных вобразаў, метафараў, літаратурных функцый і маральных каштоўнасцей, сярод якіх першае месца займае, безумоўна, Любоў.

У якасці канчатковай высновы пра разуменне навішых гістарычных падзеяў у Беларусі Настай Кудасавай, як і ролі яе творчасці ў іх, мы працытуем некалькі радкоў яе красавіцкага “Верша для Тані”, прысвечанага сяброўцы, што трапіла ў турму:

Бо заўжды застаецца жыццё,
бо сказаў нам “Не бойся!”
Той, Хто зноў уваскрэсне вясной, як бы свет не дзічэў.
Нам балюча, а значыць – мы ёсць, мы расцём, мы калоссе...
Гэта з нас найдыхтоўнейшы хлеб сабе Госпад пячэ.

²¹ <https://nashaniva.com/ru/298773> [доступ: 8.02.2022].

LITERATURA

- Calderón de la Barca, P., *La vida es sueño*, Madrid 1640, https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/la-vida-es-sueno--0/html/fedc73fa-82b1-11df-acc7-002185ce6064_2.html [dostęp: 8.02.2022].
- Kolas, Â., *Symon-muzyka*, Minsk 1925, https://knihi.com/Jakub_Kolas/Symon-muzyka.html [dostęp: 8.02.2020].
- Kudasava N., *Maë nevymaŭla*, Minsk 2016 [Кудасавы Н., *Маё невымаўля*, Мінск 2016].
- Kudasava N., teksty nieopublikowane, 2020–2021.
- McMillin, A., *Politics and criticism in the work of young Belarusian poets*, „Przełęcz Wschodnioeuropejski” 2016, 7.1, s. 189–199.

SUMMARY

“WE HURT, AND THAT MEANS WE EXIST”:
 NASTA KUDASAVA’S POETRY OF PROTEST (2020–2021)

The purpose of this article is to analyze the role of poetry and poets within the ongoing Belarusian 2020 revolutionary protests through the prominent example of Nasta Kudasava’s protest poems written between August 2020 and April 2021. In order to carry out the aforementioned analysis, we contextualize the concept of protest poetry within literary history in general and Belarusian language history in particular and also examine several extracts from Kudasava’s poetry (both pre- and post-2020) from a technical, lyrical, and problematical point of view. Our findings concerning the poet’s images, rhetorical figures, and formal patterns of choice, as well as the changes that her treatment of social and political issues has undergone over the latest years, have revealed the evolution of new tendencies within her works (specifically, of socially engaged poetry which was not significantly present in her texts before). This fact confirms our hypotheses that socio-political changes directly affect the development of literature and poetry in particular, while poets take on the role of society’s spokespeople through their art.

Keywords: Nasta Kudasava, Belarusian 2020 revolutionary protests, poetry.